

ELS PRIVILEGIS ORIGINARIS DE CATALUNYA SEGONS NARCÍS FELIU DE LA PENYA I D'ALTRES HISTORIADORS DE L'ÈPOCA*

Xavier Baró i Queralt

RESUMEN:

El objetivo principal del presente artículo es tratar de conocer de qué manera argumentaron Narcís Feliu de la Penya y otros historiadores catalanes del siglo XVII la existencia de una serie de privilegios del Principado. La estructura argumental de la investigación pretende profundizar en el estudio de la argumentación de los privilegios, que fue llevada a cabo teniendo en cuenta aspectos históricos, jurídicos, económicos, religiosos y también culturales. La investigación se ha realizado básicamente a partir de la lectura de las obras de Narcís Feliu de la Penya (*Fénix de Catalunya* y los *Anales de Cataluña*) y otros autores del siglo XVII en Cataluña (Francesc de Montcada, Jeroni Pujades, Francesc Martí Viladamor y Gaspar Sala, entre otros), y también prestando atención a otros estudios realizados desde otras especialidades, como son los de la historia de la lengua catalana o la historia de la literatura.

Paraules clau: Historiografia – Cataluña -- Barroco -- Siglo XVII – Narcís Feliu de la Penya- Privilegios

ABSTRACT:

The primary objective of the present article is to try to know how Narcís Feliu de la Penya and other Catalan historians of 17th Century argued the existence of a series of privileges of the Principality. The argumental structure of the investigation tries to deepen in the study of the defense (or attack) of the privileges, written from historical, juridical, economical, religious and cultural aspects. The investigation is based on the reading of the books of Narcís Feliu de la Penya (*Fénix de Catalunya* and *Anales de Cataluña*) and several

* Agraïixo a Joan Tixé els comentaris i suggeriments donats en el moment de redactar el text.

authors of 17th Century in Catalonia (Francesc de Montcada, Jeroni Pujades, Francesc Martí Viladamor and Gaspar Sala, among others), paying attention to other studies made from other specialties, for example, the study of the Catalan language history or the history of Literature.

Keywords: Historiography – Catalonia – Baroque – 17th Century – Narcís Feliu de la Penya – Privilege

1. INTRODUCCIÓ

Un dels temes que ha cridat més l'atenció als modernistes especialitzats en l'estudi de la cultura i en general la política catalanes de l'Època Moderna ha estat, sens dubte, la relació entre la Monarquia Hispànica i el principat de Catalunya. Aquesta ha estat (i és) objecte d'estudis des d'àmbits historiogràfics ben diferents, ja siguin polítics, econòmics, demogràfics, culturals, socials, i, en general, qualsevol tipus d'aproximació històrica al passat.

El punt de partida i objectiu principal de la nostra investigació ha estat tractar de respondre al següent interrogant: de quina manera s'argumentà l'existència d'una sèrie de privilegis del Principat? De la llarga nòmina d'autors que escriuen llibres d'història a Catalunya en el segle XVII, i que poden donar resposta a l'interrogant plantejat, he optat, en aquesta ocasió, per seleccionar i treballar amb un cert deteniment Narcís Feliu de la Penya. Tot i així, també he analitzat la legitimació dels privilegis segons altres autors del segle XVII com Francesc Martí Viladamor, Andreu Bosc o Alexandre Ros, que visqueren realitats prou diferents a les de Feliu de la Penya¹. He cregut convenient, tot i la distància cronològica, analitzar amb un cert detall la figura de Francesc de Montcada. Aquest autor escriu una obra sobre fets pretèrits i exòtics (l'estada dels catalans a Grècia en el segle

1. Hem considerat, atenent a qüestions historiogràfiques, el conjunt de l'obra de Feliu de la Penya com a representativa del segle XVII, tot i que els *Anales de Cataluña* es publicaren als inicis del segle XVIII (1709). D'altra banda, l'estudi de la legitimació dels privilegis dels catalans segons l'historiador Esteve de Corbera ha estat objecte d'un altre estudi nostre: XAVIER BARÓ I QUERALT, "La legitimación de los privilegios de Cataluña en la *Cataluña Ilustrada* de Esteve de Corbera" a *VIIIa Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*. Ciudad Real, 3-6 juny 2002, en premsa.

XIV) que segurament no és ni la millor ni una de les més conegudes del segle. Per què, doncs, aprofundir en el seu estudi? He cregut convenient treballar-lo perquè estem davant d'un home de la cort espanyola que concixia amb detall la realitat catalana, i en aquest sentit crec que el seu testimoni pot ser interessant.

Tal i com es veurà, les obres de Feliu de la Penya i els altres autors no estan exemptes de disputes i controvèrsies ideològiques, centrades en la legitimació dels privilegis de Catalunya. Per dur a terme aquest propòsit, m'he centrat en l'anàlisi de les obres més representatives d'aquests autors: el *Fénix de Cataluña*, els *Anales de Cataluña* de Narcís Feliu de la Penya i la *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos* de Francesc de Montcada. D'altra banda, també he consultat altres obres destacades del segle (bàsicament les de Pujades, Martí Viladamor i Gaspar Sala, entre d'altres) i l'abundant bibliografia recent que han generat els dits autors. He tractat que aquesta no fos exclusivament de temàtica històrica, ja que considero que per comprendre la realitat de la historiografia catalana del segle XVII cal atendre també a altres estudis fets des d'altres especialitats, com són els de la història de la llengua o la història de la literatura.

L'estructura argumental del treball respon als objectius que m'he marcat: aprofundir en el complex concepte d'historiografia barroca a Catalunya, analitzar la qüestió dels privilegis en les obres de Feliu de la Penya i realitzar una aproximació a l'estudi de la defensa d'altres privilegis segons altres autors del segle XVII català.

2. NARCÍS FELIU DE LA PENYA: *FÉNIX DE CATALUÑA* (1683) I *ANALES DE CATALUÑA* (1709)

2.1. Síntesi biobibliogràfica

La figura de Narcís Feliu de la Penya ha interessat molt als historiadors catalans, i bona prova n'és la bibliografia que aquest personatge ha generat². Evidentment, no són alienes a aquest fet les

2. De la múltiple bibliografia existent, ens hem centrat en la que té més relació amb la temàtica del nostre estudi. Així, les aportacions de: M. GRAU I SALÓ, "Feliu de la Penya: una visió actual com a país", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 7(1987), pp. 125-146; E. SERRA, "Una aproximació a la historiografia catalana. Els antecedents", *Revista de Catalunya* 26 (1988), esp. pp.

circumstàncies històricopolítiques que visqué Feliu de la Peña, profundament marcades per la Guerra de Successió.

Narcís Feliu de la Peña (?- Barcelona, 1712) fou advocat, “economista” i historiador, centrà la seva vida al voltant de tres grans eixos: l’activitat econòmica i empresarial³, la política⁴ i la historiogràfica⁵. Pel que fa a la primera, entre el 1680 i el 1683, Feliu de la Peña, provinent d’una família de mercaders catalans⁶, es dedicà al foment de la indústria tèxtil (és el moment en què escriu el *Fénix de Cataluña* i el *Político Discurso en defensa de la cierta verdad que contiene un memorial presentado a la Nobilísima Ciudad de Barcelona*⁷). Se sap que el 1692 formava part de la Junta de Comerç de Catalunya. A finals de segle, intensifica la seva activitat política i historiogràfica. Arran del conflicte successori generat per la mort de Carles II, es posiciona decididament a favor de l’arxiduc Carles (l’anomenat Carles III), fet pel qual és empresonat durant 1704 i 1705. Aquest fet marca, segons la meua opinió,

31-32; F. SÁNCHEZ MARCOS, “Historia y política en el umbral del siglo XVIII: los *Anales* y combates por Cataluña de N. Feliu de la Peña”, *Actes du XII Congrès d’Histoire de la Couronne d’Aragon* vol. III. *Mémoires de la Société Archéologique de Montpellier* 17 (1989), pp. 133-146; E. DURAN, “Narcís Feliu de la Peña, historiador i polític”, *Afers* 20 (1995), pp. 73-86; F. SÁNCHEZ MARCOS, “La concepción de España, como realidad plural, en la historiografía catalana del Barroco: algunas aportaciones” a F. FERNÁNDEZ ALBADALEJO (Ed.) *Monarquía, imperio y pueblos en la España Moderna. IV Reunión científica de la Asociación Española de Historia Moderna* (Alicante, 27-30 mayo 1996) Alacant 1997, pp. 781-792; E. DURAN, “Renaixement i Barroc: la il·lusió de la modernitat”, *Història de la cultura catalana*, vol II. Barcelona, 1997, pp. 119-144. Òbviament, Feliu de la Peña apareix en el *Diccionari d’Historiografia catalana*, dirigit per A. SIMON (Barcelona, 2003), així com d’altres historiadors del període. També és interessant copsar la difusió que tingué l’obra de Feliu de la Peña en el segle XIX. Així, a més de servir de model per a les obres d’historiadors com Antoni de Bofarull, es publicà en col·leccions de força difusió com el “Tesoro de Autores Ilustres” (A. BOFARULL I BROCA, *Hazañas y recuerdos de los catalanes*. Barcelona, 1849; en aquesta obra s’inclou una edició del *Fénix de Cataluña*, presentant-la (p. 9) com una “*obrita tan preciosa como rara [publicada] para completar (...) las 300 páginas de que constan regularmente los tomos...*”).

3. Cfr. P. MOLAS, “La Compañia Feu-Feliu de la Peña (1676-1708). Comerç de teixits i estructura social vers 1700” a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña* 12 (1974), pp. 77-126.

4. Cfr. J. ALBAREDA, *Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona 1993; J.M. TORRAS I RIBÉ, *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona, 1999.

5. Vegeu nota 2.

6. Sobre els seus orígens, vegeu, H. KAMEN, “A catalan merchant of the mid-seventeenth century: Narcís Feliu (?-1665)”, *Pedralbes. Revista d’Història Moderna* 14 (1994), pp. 29-38.

7. Barcelona: Casa de Rafael Figueró, 1681.

una radicalització en el discurs de l'autor. Al llarg d'aquest període escriu els *Anales de Cataluña*. El 1709 retorna a l'activitat comercial, i crea la Companyia Nova de Gibraltar. Finalment, mor el 12 de febrer de 1712⁸.

2.2. Legitimació dels privilegis originaris dels catalans al *Fénix de Cataluña* (1683)

El *Fénix de Cataluña* és una obra escrita amb la col·laboració de Martí Piles⁹. Publicada el 1683¹⁰, està estructurada en dues parts ben diferenciades, si bé prou relacionades entre sí. En primer lloc, un recorregut per la història i virtuts del poble català (capítols I-IX) i, en segon terme, una sèrie de justificacions polítiques i econòmiques per sol·licitar la creació d'una companyia marítima catalana (capítols X-XVIII).

El títol complet de l'obra, com és habitual a l'època, ofereix força informació sobre els objectius de l'autor: *Fénix de Cataluña: compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas*.

Com ja és sabut, Feliu de la Penya tracta en les seves obres de legitimar els privilegis de Catalunya¹¹. En el cas del *Fénix de Cataluña*, aquesta legitimació dels privilegis es fonamenta en la religió i en la lectura de la història de Catalunya, de la qual en destaca la religiositat, la valentia i la tendència al comerç dels catalans.

Segons Feliu de la Penya (p. 4 i ss), que es basa en les fonts d'historiadors pretèrits com Domènec, Pujades i Bosc, Catalunya rebé l'apòstol Jaume i ràpidament fou convertida al cristianisme. Així, se'ns parla de l'existència de 481 màrtirs. D'altra banda, de la Penya, seguint altres autors de l'època¹² recorda que el tribunal de la Inquisició nasqué a

8. P. VILAR, *Le "Manual de la Companyia Nova" de Gibraltar: 1709-1723*. París, 1962; E. DURAN, "Narcís Feliu de la Penya...", pp. 73-74.

9 Pel que fa a la gestació i autoria del *Fénix de Cataluña*, vegeu: H. KAMEN, *La España de Carlos II*. Barcelona, 1987, p. 133 i ss.

10. Barcelona: Casa de Rafael Figueró, 1683. Reedició facsímil, Barcelona 1983 (amb un estudi introductori a càrrec d'Henry Kamen).

11. Sánchez Marcos ha deixat plantejat l'interrogant de saber fins a quin punt en el *Fénix de Cataluña* s'hi troba el germen dels ulteriors *Anales de Cataluña*. La idea, segons el nostre punt de vista, és encertada i raonable, i no està mancada d'elements que ho podrien corroborar.

12. Vegeu l'apartat 3.1.

Catalunya, i contradiu els qui afirmen que Vigilanci fou un heretge català, basant-se en les fonts de sant Jeròni. D'altra banda, es recorda la figura d'Eulàlia, màrtir i patrona de la ciutat de Barcelona. En conclusió, Catalunya seria el primer territori hispànic en què la fe cristiana va aparèixer, prova indiscutible de "*la constància de la fe catalana*".

En un repàs ràpid a la història de Catalunya, destaca sempre el valor, coratge i fidelitat del poble català. Situa les primeres gestes valeroses el 880 aC, quan els pobladors combateren fenicis i egipcis (p. 10). Arribats al període romà i l'inici de l'època medieval, destaca que Barcelona esdevingué capital de la monarquia visigòtica. En capítol VIII investiga sobre l'origen del terme "Catalunya", que atribueix a l'època visigòtica.

L'arribada dels musulmans es valora negativament, però es destaca que Catalunya resistí i mantingué viva la seva fe i els seus temples religiosos. Analitza els fets més rellevants de la història de l'expulsió dels musulmans (de Berà a Guifré) i recorda que Catalunya és l'arrel més antiga d'Espanya (p. 35), ja que varen ser els primers d'expulsar els infidels. També destaca la presència dels catalans a Grècia i la resistència contra els constants intents d'invasió francesa.

Fa referència al valor heroic dels catalans (p. 19), que es complementa (p. 23) amb una natural inclinació envers el comerç, l'enginy i altres ciències (teologia, medicina, economia). En aquest punt destaca que "*no vencen las armas sin las letras*". Els catalans, en definitiva, també són un poble de cultura, i recorda alguns esdeveniments importants com la creació d'universitats, l'impuls a la difusió de la *Vulgata*, i l'existència de literats i sants (p. 24-26). Però alhora també és un poble actiu, mariner (p. 24) que ha impulsat el comerç (p. 29) i les arts de la navegació (p. 30).

Els catalans, segons Feliu de la Penya també abunden en "*liberalidad*" i són exemple de bons vassalls: han estat generosos en contribucions econòmiques en les conquestes (p. 36), sobretot en el cas de Felip IV (p. 37). Fa referència a una sèrie d'elogis que els monarques els han fet (p. 33) i destaca, en especial, un comentari favorable de Felip IV en cartes dels anys 1653 i 1654 (p. 48 i ss).

D'altra banda, és prou eloqüent la metàfora del riu Nil. Catalunya, segons Feliu de la Penya, s'hi assembla per la seva força i fondària (p. 64 i ss). Així, fent ús d'aquesta metàfora, argumenta que l'origen de la davallada econòmica del Principat cal cercar-lo en la constitució de Monarquia Hispànica, ja que el monarca (a partir de Felip II) ha hagut

d'atendre molts altres súbdits. L'engrandiment de l'Imperi ha comportat la disminució de població pel desplaçament envers Amèrica i Itàlia, quedant menys poblada Catalunya. Tot i així, l'expulsió de musulmans i jueus es valora positivament. Cal, però, cercar una solució als problemes econòmics: “*Aunque lloramos nuestro infeliz estado*” (p. 70), el poble català no s'ha de resignar. La solució passaria per dinamitzar l'antiga indústria marítima, que tantes riqueses havia generat al Principat. Se sol·licita al rei creació de companyia marítima, i en els capítols següents s'elabora un pla de treball.

En definitiva, el *Fénix de Cataluña* no aporta, historiogràficament parlant, gaire novetats, a excepció dels fets que acabem de comentar, i que donen una sèrie de pistes per interpretar i solucionar l'origen de la davallada econòmica de Catalunya. Feliu de la Peña, molt clar en els seus plantejaments, proposa un reequilibri entre els territoris que componen la Monarquia Hispànica, apel·lant, com hem vist, a elements religiosos, històrics, polítics i fins i tot antropològics (en tant que característics d'un poble o societat).

2.3. Legitimació dels privilegis originaris dels catalans als *Anales de Cataluña* (1709)

2.3.1. Característiques generals de l'obra

El títol complet de l'obra, *Anales de Cataluña y Epilogo breve de los progressos, y famosos hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los señalados y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España. Año del Mundo 1788. antes del Nacimiento de Christo 2174 y del Deluvio 143. hasta el presente 1709*¹³, mostra i defineix l'abast cronològicotemàtic marcat per l'autor, del qual ens ocuparem a continuació.

Es tracta d'una obra escrita en tres gruixuts volums que ha suscitat opinions ben diferents entre la historiografia actual¹⁴ argumentades, sobretot, a partir de la interpretació de la visió i conceptes de Catalunya i Espanya que podia tenir l'autor català. El primer volum, dedicat a la “*Magestad Svprema de Christo Crucificado*” presenta els fets més destacats des dels orígens fins al segle XII, dedicant més esforços i espais als períodes romà, visigòtic, musulmà i inici de la dinastia del Casal de

Barcelona. El segon volum, dedicat a la “*Magestad del Catolico Monarca Carlos Segundo y, por su muerte, a la Magestad de nuestro venerado, y deseado monarca Carlos Tercero (que Dios guarde), Rey de España, y legitimo sucesor de Carlos Segundo*”¹⁵, analitza la història de Catalunya entre el 1163 i el 1458. El darrer volum, dedicat al “*Fidelissimo, y excelentissimo Principado de Catalvña, y a la Excelentissima Ciudad de Barcelona*”, narra els esdeveniments ocorreguts entre 1458 i 1709. E. Duran ha observat amb precisió que els fets transcorreguts entre 1697 (inici del setge de Barcelona per part de Lluís XIV) i 1709 (any en què finalitza l’escrit) no corresponen, per l’estil i les fonts emprades, a una obra històrica, sinó que responen més aviat al gènere de les memòries personals¹⁶. Sens dubte, aquestes dedicatòries (Jesucrist-Déu, Monarca, Principat) ens anticipen, tal i com veurem posteriorment, els punts clau en què s’afirma la defensa dels privilegis de Catalunya¹⁷.

Val la pena destacar tres elements del pròleg (“*Al lector*”). En primer lloc, una definició i justificació de la història força convencional (“*es fomento, y favor de todas las disciplinas, por ella comprehende el hombre lo passado, atiende à lo presente, y se previene para lo venidero*”). Tot seguit, es dol, com altres historiadors del segle XVII, de l’oblit en què resta el cultiu de la història a Catalunya (“*El cuidado de todas las*

13. 3 vols. Barcelona: Joseph Llopis, Jayme Svrìa, Juan Pablo Martí, 1709. Reedició facsímil a cura de Jaume Sobrequés. (Barcelona, 1999). Aquesta obra, juntament amb d’altres textos històrics, ha estat editada (versió facsímil) en format electrònic: P. MOLAS ROBALTA, (Comp.), *Textos Clásicos para la Historia de Cataluña (I)*. Madrid, 2000.

14. Així, mentre que per a Sánchez Marcos, Feliu de la Peña sosté que “*Cataluña forma de parte de España. Es uno de los “reinos” que integra la Monarquía española, sin ninguna duda desde fines del siglo XV*” (“*Historia y política...*”, p. 141), Duran afirma que llegint Feliu de la Peña: “no hi he trobat cap nova definició d’Espanya com a estat modern, més enllà de la simple referència geogràfica que havia estat posada en circulació pels humanistes de la darreria del segle XV” (“*Narcís Feliu de la Peña...*”, p. 75). Aquestes dues opinions plantegen obertament el debat sobre el concepte d’Estat i nació en l’Època Moderna.

15. El subratllat és nostre. Destaquem com és definit l’Arxiduc Carles.

16. E. DURAN, “*Narcís Feliu de la Peña...*”, p. 79. La darrera part de l’obra de Feliu de la Peña continua sent una de les fonts d’informació prioritàries sobre la Guerra de Successió, que sovint ha estat seguida al peu de la lletra per la historiografia tradicional. Recentment, J.M. Torras i Ribé ha plantejat interrogants sobre “la part de l’obra de Feliu en què resulta més difícil discriminar les seves dades històriques de la seva militància política” (*La guerra de Successió...*, p. 75 i ss.).

17. Una interpretació d’aquesta trilogia (Déu, rei i pàtria) a: E. DURAN, “*Narcís Feliu de la Peña...*”, p. 78.

Naciones mas Politicas de Europa, como Españoles, Italianos, Alemanes, Franceses, y otros, fue descuido en la Nacion Catalana, que siempre supo obrar, però jamàs escribir") i finalment justifica el canvi lingüístic apel·lant a la major difusió de la llengua castellana:

"Siendo Catalan, y natural de Barcelona parece devia escribir esta Obra en el Catalan Idioma; pero para que se dilaten las noticias, y por los papeles, y libros que en la Centuria de 1600 se han escrito en Idioma Castellano, desdorando algunas acciones de Cataluña; deviendo manifestar si equivocacion, no puedo excusar la respuesta en la Lengua castellana".

El que mou al nostre autor és realitzar una apologia del passat català, i per això utilitza les eines que, segons ell, comporten una major difusió¹⁸.

Pel que fa a la resta de característiques historiogràfiques que defineixen l'obra, cal dir que, malgrat un cert esperit crític (notes, taules, índexs), Feliu segueix, de forma massa crèdula i ingènua, algunes llegendes fundacionals i mítiques. És, d'altra banda, hereu d'una concepció pragmàtica grecollatina de la història: aquesta ha de servir per alligonar i moralitzar (abunden les referències a Polibi, Ciceró o Sèneca) i ho és també d'una visió providencialista, teleològica i cristiana de la història.

Pel que fa a les fonts hispàniques emprades, Sánchez Marcos apunta les referències a Pujades (*Crònica de Catalunya*, 1609), Zurita (*Anales de la Corona de Aragón*, 1610) i probablement els *Anales Cahaloniae* de Joan Lluís de Montcada, mentre que Duran analitza (a més de les apuntades per Sánchez Marcos) les mencions a autors com Marcillo (*Crisi de Cataluña*, 1685), Corbera (*Cataluña Illustrada*, 1678), Marca (*Marca Hispanica*, 1688), les obres de Roig i Jalpí i, per al període baixmedieval, les cròniques de Jaume I, Pere el Cerimoniós, Desclot i Muntaner (també segueix Montcada pel que fa a l'estada dels catalans a Grècia) i altres fonts manuscrites i arxivístiques per als segles XVI i XVII. Tot i així, Duran ha analitzat amb deteniment la profunda influència que Feliu rebé de Martí Viladamor¹⁹.

18. F. SÁNCHEZ MARCOS, "Historia y política...", pp. 139-140.

19. E. DURAN, "Narcís Feliu de la Penya...", pp. 82-84.

En definitiva, estem davant d'una important aportació historiogràfica, ja sigui per la informació que aporta sobre la història catalana de les darreries del segle XVII, per l'intent de sistematitzar (ni que sigui acríticament) la història antiga i medieval o per la extraordinària influència que ha exercit posteriorment. Es tracta, com ha dit J. Sobrequés, d'una obra de transició (imprescindible, això sí) entre la historiografia humanista i la baixmedieval²⁰.

2.3.2. Privilegis dels catalans en els *Anales de Cataluña*²¹

Cal dir, abans d'estudiar com legitima Feliu els privilegis dels catalans, que val la pena tenir present els diversos sentits i accepcions que adquireixen certs termes definitoris en l'obra de Feliu. Així, M. Grau i Saló²² després d'haver analitzat diversos fragments de les obres de de la Penya, considera que sembla evident Feliu assumia una certa consciència diguem-ne diferencial²³ de Catalunya. Grau i Saló conclou, en definitiva, que l'ús del terme *nació* fa referència a Catalunya, mentre que el terme *pàtria* fa referència, en la seva mostra, en 19 ocasions a Barcelona, en 20 ho fa a Catalunya, però en cap ocasió no ho fa a Espanya, a la qual s'hi refereix com a *Monarquia Española*, si bé, com reconeix l'autora de l'estudi esmentat, en nombroses ocasions s'autodefineix com a espanyol.

Feta aquesta acotació terminològica, passem a analitzar la justificació dels privilegis. Aquesta, segons el nostre punt de vista, es podria relacionar amb la triple dedicatòria que Feliu fa en les seves obres: Déu, Monarquia i Principat.

Els catalans són, segons Feliu, un poble molt religiós, caracteritzat per la seva bondat, catolicitat i tendència a la santedat²⁴. Trobem nombrosos

20. Tot i així, la crítica valora de manera desigual l'aportació historiogràfica de Feliu. Així, per exemple, per autors com Rovira i Virgili és una obra de decadència, inferior a la de Pujades (idea sostinguda recentment per Ramon Grau), mentre que per a A. Simon l'obra participa del naixement d'un cert esperit crític, si bé reconeix que abunden els errors i la creença cega en llegendes (A. SIMON, "Anales de Catalunya" (ressenya), *L'Avenç* 244 (2000), p. 87).

21. En aquest apartat presentem allò que hem cregut més rellevant i destacable del text de Feliu de la Penya sobre aquest tema. Tot i així, som conscients que ens ha restat per fer un buidatge intensiu del text de Feliu.

22. M. GRAU I SALÓ, "Feliu de la Penya...", p. 125 i ss.

23. L'anacronisme és evident però potser ajuda a la clarificació i contextualització.

24. E. DURAN, "Renaixement i Barroc...", p. 140.

exemples que fonamenten aquesta afirmació, entre els quals es destaquen els “*mas de quinientos hijos, Sagrados Martyres*” o les “*mas de quatrocientas sesenta y ocho*” imatges de la Mare de Déu²⁵, la *suposada* existència d'un primer cristià català als peus de la Creu de Crist (Caius Corneli)²⁶ i la també *suposada* presència de l'apòstol Jaume a Catalunya²⁷, que el nostre autor assumeix com a certa. Igual com Andreu Bosc, se sent orgullós que Catalunya sigui “*gloriosa Madre de los Españoles por primera en la Fè, y su Baluarte, en el Santo Tribunal de la Fè*”²⁸.

Pel que fa a la Monarquia, Feliu exposa un extens llistat d'elogis que els monarques (de la dinastia catalanoaragonesa o dels Àustries) i nobles han fet del poble català i de la ciutat de Barcelona. Així, els catalans són uns excel·lents súbdits, i han de ser tractats com a tals²⁹. Afegeix Feliu, en aquest llistat d'elogis, els emesos per alguns Papes. S'ha de destacar, però, que Feliu segueix la numeració dels reis catalans, i que Felip (el futur Felip V) sempre és anomenat com “Duc d'Anjou”³⁰.

Pel que fa a la darrera legitimació, Catalunya, aquesta està intrínsecament relacionada amb el seu passat. Feliu, com la resta d'historiadors de la seva època, considera que el passat legitima el present. Així, Catalunya ha estat sempre (en aquest punt els manlleus al *Fénix de Cataluña* són freqüents) un territori amb un passat gloriós, del qual en sobresurten, bàsicament, dos grans períodes: l'expulsió dels musulmans i l'expansió de la monarquia catalanoaragonesa per la Península i pel Mediterrani. Evidentment, en aquests dos fets s'interrelacionen elements religiosos i històrics ja que:

*“De solo los Catalanos se lee, que estando ocupada de los Moros, su Provincia, acudiesen al Sumo Pontifice, dandole noticias de sus Progressos, sugetando à la Santa Iglesia, y Santos Apostoles sus victorias, y conquistas, y participandole quanto conduzia à la Religion”*³¹.

25. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. I, p. 14.

26. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. I, p. 104.

27. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. I, p. 105 i ss.

28. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. III, prefaci.

29. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. I, p. 214 i ss.

30. E. DURAN, “Narcís Feliu de la Penya...”, p. 76.

31. N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. I, p. 214.

Pel que fa a l'expansió territorial, destacarem els elogis a la història gloriosa i exemplar que constitueix l'estada dels catalans a l'Imperi Bizantí com "*campo dilatado del valor Catalan*"³² i, fent ús de cronistes bizantins com Paquimeres o Gregoràs citats per Francesc de Montcada, destaca el valor i coratge dels catalans en les expedicions militars³³.

Certament, es pot apreciar que els *Anales de Cataluña* són, per una banda, un compendi de la història de Catalunya i, per una altra, un discurs apassionat i exaltat en defensa dels privilegis del Principat (sobretot al final del text). En definitiva, un ràpid cop d'ull als *Anales* i al *Fénix* ens mostra com anà evolucionant el pensament polític de l'autor. Sempre fidel a les seves conviccions, aquestes són expressades amb molta més contundència en els *Anales*, com a conseqüència directa dels esdeveniments que es produïren en el Principat, que afectaren directament el nostre autor.

3. LEGITIMACIÓ RELIGIOSA, HISTÒRICA, CULTURAL I LINGÜÍSTICA DELS PRIVILEGIS DELS CATALANS SEGONS ALTRES AUTORS

Després d'analitzar els trets característics de la historiografia catalana i d'analitzar els plantejaments de Narcís Feliu de la Peña, és convenient centrar-se en el debat sobre els privilegis que fou dut a terme en el segle XVII a Catalunya. Així, hem estructurat aquest apartat atenint-nos a tres dels grans temes que foren objecte de debat pels historiadors i escriptors: la religió, la història i la cultura (bàsicament el debat sobre la relació entre la llengua catalana i la castellana).

32 N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. II, p. 140.

33 N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. II, p. 142. En el capítol que narra l'estada dels catalans a Grècia, Feliu prén gairebé literalment fragments de Montcada. Cfr. el següent fragment de Feliu amb els textos de Montcada de la pàgina 26 del present treball: "*todo fue engaño de los Griegos, que para su daño impidieron el curso de nuestras victorias, y la libertad del Imperio, para que fuesse despues pisado de los Turcos por justo juicio de Dios, y en castigo de sus errores contra la fe*" (N. FELIU DE LA PEÑA, *Anales...*, vol. II, p. 144).

3.1.- Legitimació religiosa dels privilegis

En una societat tan amarada de religiositat (o, si més no, de costums i pràctiques religiosos) com la de l'Antic Règim, i en un context contrarreformista, un dels elements més rellevants en el moment de justificar els privilegis és sens dubte l'element religiós. Així, un dels trets característics i identitaris de Catalunya segons els historiadors siscentistes és la religiositat del poble català. Ara bé, cal dir, des d'un primer moment que aquest tret característic no és pas exclusiu o excepcional. Un ràpid cop d'ull als escrits dels coetanis³⁴ ens demostra que tots els pobles s'autoconsideren els més cristians, els més piadosos i els que saben mantenir amb més fidelitat la fe catòlica³⁵. En el cas català, la legitimació religiosa té, però, un tret distintiu respecte a d'altres europees, conseqüència directa de l'evolució històrica a la Península. Aquesta legitimació s'expressa bàsicament en tres elements. En primer terme, mostrar Catalunya com a primer poble cristià de la Península. En aquest punt coincideixen bona part dels autors del segle XVII: Catalunya fou un dels primers (si no el primer) pobles cristianitzats de la Península, fet que seria digne d'elogi per al poble català. Així, per exemple, Martí Viladamor atribueix a la Divina Providència el fet que els catalans acceptessin ràpidament la nova religió, i que la suposada estada de sant Jaume a Catalunya fos tot un èxit: "*pero [sant Jaume] por gracia del cielo halló en la felicísima provincia de Cataluña sus moradores tan dispuestos a la refulgente luz de la fe de Christo [...] y el primer gentil que recibió la fe de Christo ha sido catalán*"³⁶. Les obres de cronistes i historiadors com

34. Així, pel que fa als historiadors i cronistes de Navarra, és interessant copsar els elements en comú que presenten historiadors com Pedro de Agramont y Zaldívar (sobre aquest tema vegeu: A. FLORISTÁN IMÍZCOZ, "Examen de la conquista castellana. La introspección de los cronistas navarros (siglos XVI-XVII), *Príncipe de Viana* 219 (2000), pp. 79-134, esp. pp. 112-117) i, per al cas de Cadis, l'obra *El Emporio del Orbe* de Fray Jerónimo de la Concepción (A. MORGADO GARCÍA, "La utilización de la historiografía en el siglo XVII. El "Emporio del Orbe" (1690) de Fray Jerónimo de la Concepción", *VII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna* (Ciudad Real, 3-6 junio 2002). En premsa).

35. Vegi's, entre d'altres, O. RANUM, *Artisans of glory. Writers and historical thought in seventeenth-century France*. Chapel Hill, 1980; F. SÁNCHEZ MARCOS, "Historia e historiadores en la Europa de los siglos XVI y XVII: panorama bibliográfico", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 7 (1987), pp. 29-41; *Invitación a la historia*, p. 121 i ss.

36. X. TORRES (Ed.), *Escrits polítics del segle XVII. Tom I. Notícia Universal de Cataluña de Francesc Martí Viladamor*. Vic, 1995, p. 35.

Pujades, Corbera, Montcada, Martí Viladamor o Feliu de la Peña estan farcides de referències a la suposada presència d'apòstols i de l'existència de primers sants i màrtirs en terres catalanes³⁷, entre els quals destaquen personatges com sant Pacià³⁸. En segon terme, presentar el Principat com un dels primers pobles que va expulsar els musulmans. És una idea compartida pels historiadors catalans del sis-cents que el fet d'ésser un dels primers pobles de la Península que expulsà els musulmans atorga a Catalunya una valoració específica, sobretot perquè aquesta empresa fou duta a terme, en un primer moment, sense comptar amb l'ajut de ningú. Així s'expressa, per citar un exemple Martí Viladamor: "*los invictos catalanes [...] dieron glorioso principio a su conquista en el año 740*"³⁹. Finalment, mostrar Catalunya com a defensora de la fe catòlica.

Com ja hem dit, no és pas una aportació específica de la historiografia catalana, tot i que és destacable la reiteració de la catolicitat del poble català, al qual se li atribueix una estreta relació amb la Providència (Corbera). Gràcies a aquesta fe ferma i consolidada, els catalans han de sentir-se orgullosos d'haver estat els introductors del tribunal de la Inquisició en la Península Ibèrica. Així, si més no, ho consideren Andreu Bosc:

"Puix [els catalans] podan blasonar no sols de les primícies de la Christiandad de Espanya, com està provat; però també del principi que-s rebé la Santa Inquisició en tota Espanya, foren los primers, los de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya, ells foren els primers inquisidors de Espanya ja de l'any 1232"⁴⁰

i Francesc Martí Viladamor: "*el primer tribunal de la Santa Inquisición que se erigió en España fue en Cataluña*"⁴¹.

37. Cfr. J. CORTADELLA I MORRAL, *La història antiga en la historiografia catalana*. Tesi doctoral. Bellaterra, 1991; A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, 1999 p. 76

38. Referències explícites a la tasca evangelitzadora de sant Pacià (autor entre d'altres, del *Sermó sobre la penitència*) a X. TORRES (Ed.), *Escrits polítics...*, p. 39.

39. X. TORRES (Ed.), *Escrits polítics...*, p. 51.

40. A. BOSCH, *Summari, Índex o Epítome dels admirables Títols d'Honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*. (1628), p. 35.

41. X. TORRES (Ed.), *Escrits polítics...*, p. 40.

D'altra banda, Francesc de Montcada recorda l'ideal catòlic de les tropes catalanes a l'Imperi Bizantí, i destaca que, en un primer moment, catalans i grecs combateren junts contra els turcs per destruir “*juntamente (l'imperi) de los enemigos del pueblo cristiano*”⁴². Ara bé, Montcada atribueix, entre d'altres fets, a l'Ortodòxia dels grecs l'origen de les desavinences entre catalans i grecs, de manera que serà el mateix Déu el qui castigarà, amb l'ajut dels catòlics catalans, els *cismàtics* ortodoxos:

*“Los griegos, que apartados de la obediencia de la romana Iglesia, madre universal de los que militan en la tierra, cayeron en mil errores, y por ellos y por los demás pecados que antes se siguieron permitió Dios que los catalanes fuesen los ministros de su ejecución”*⁴³.

D'altra banda, el jesuïta Pere Gil, a inicis del segle XVII, se n'enorgulleix, tot atribuint-ho a la voluntat divina que, tot i que Catalunya es trobi molt a prop de França, mai no ha cedit a la Reforma protestant:

*“En lo que toca a la fe cathòlica y religió christiana són tan fermos y tan enemichs de las novas invencions dels infiels i heretges que, havent tants anys com ha que tenen per espay casi quaranta leguas veÿns als heretges de França, may la heretgia és entrada en Cathalunya, ni s'és trobat algun cathalà que-s sia fet heretge”*⁴⁴

42. F. De MONCADA, *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*, Barcelona, 1623, p. 15 r.

43. F. De MONCADA, *Expedición...* (1623), p. 102 r. Evidentment, la visió que ens ofereixen els cronistes bizantins és exactament l'oposada. Vegeu, sobre aquest punt, A. RUBIÓ Y LLUCH, “Paquimeres i Muntaner”, *Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica*, I, 2 (1927), pp. 33-60; E. AYENSA, “El record dels catalans en el folklore grec”, *L'Avenç* 213 (1997), pp. 56-58; X. BARÓ I QUERALT, “La presència del llegat grec en la Catalunya Moderna: Francesc de Montcada i la *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*”, *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 18-II (1998), pp. 475-482; A. RUBIÓ I LLUCH, *El record dels catalans en la tradició popular, històrica i literària de Grècia*, Barcelona, 2001. Sobre Montcada, vegeu la nota 53.

44. P. GIL, *Libre primer de la Història Cathalana en lo qual se tracta de història o descripció natural, ço és de cosas naturals de Cathalunya* (1600). Citat a: A. ALCOBERRO, *Identitat i territori. Textos geogràfics del Renaixement*, Vic, 2000, p. 203.

3.2. Legitimació històrica: la lectura de la història de Catalunya

L'interès pel passat, recent o llunyà, no és pas una novetat ni un tret característic dels historiadors catalans siscentistes. Cal tenir present que un segle abans, en el context de la unió dinàstica entre la Casa d'Aragó i la de Castella, ja s'havia iniciat tota una revifalla de l'interès per la història. És i serà, cal recordar-ho, el moment del debat sobre el concepte d'Espanya⁴⁵, debat que es produí bàsicament entre historiadors castellans i els de la Corona d'Aragó, en el qual els primers tractaren d'assimilar la idea d'Espanya a la de Castella. En aquesta pugna ideologicopolítica hi intervingueren autors com Valera o Nebrija (Castella) i Carbonell, Furió o Despuig (Corona d'Aragó).

Per tal de sintetitzar, podem dir que la lectura del passat de la història se centrarà, en el segle XVII, bàsicament en els següents aspectes. Mostrar l'especificitat de Catalunya, amb una sèrie de virtuts que el fan diferent dels seus veïns (idea compartida per bona part de les comunitats amb sentiment de col·lectivitat, amb uns trets identitaris comuns)⁴⁶. També, com ja hem vist, presentar el Principat com a primer poble cristià de la península i un dels primers d'expulsar els musulmans, consolidant encara més la seva religiositat. Així, també es remarquen els orígens carolingis de Catalunya⁴⁷, i es destaca que els catalans cediren lliurement la seva independència als monarques carolingis. Aquest punt és tractat amb deteniment per autors com Corbera⁴⁸, Vinyes⁴⁹, Bosc⁵⁰ i Vila⁵¹. En aquest sentit, cal remarcar que

45. Cal recordar, com apunta Simon, que en el segle XV el concepte d'Espanya, provinent de la circumscripció de l'imperi romà (Hispania), era bàsicament una referència geogràfica, com avui en dia pot ser per a nosaltres el terme "Europa". (A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics...*, p. 31 i ss). Sobre aquest debat, vegi's, entre d'altres, R. GARCÍA CÁRCCEL, "El concepte d'Espanya als segles XVI i XVII", *L'Avenç* 100 (1987), pp. 38-50; E. BELENGUER, "La Monarquia hispánica vista desde la Corona de Aragón", *Estudis* 20 (1994), pp. 57-82; J.M. NADAI; M. PRATS, "El concepte d'Espanya: Hispaniam restaurare et recuperare", *Història de la llengua catalana*. Vol.II. Barcelona, 1996, pp. 331-337; E. DURAN, "El concepte d'Espanya en el segle XVI", *L'Avenç* 244 (2000), pp. 27-34.

46. A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics...*, p. 77.

47. Cfr. J. VILLANUEVA, *Los orígenes carolingios de Cataluña en la historiografía y el pensamiento político del siglo XVII*. Barcelona, 1994 (Treball d'investigació inèdit).

48. Cfr. X. BARÓ I QUERALT, "La legitimación de los privilegios de Cataluña...", en premsa.

49. Felip Vinyes recorda que "Sa Magestat va a ésser senyor y compte de Barcelona y príncep de Catalunya per successió a sos majors en execució y en virtut de aquells primers pactes que foren fets ab lo primer senyor, après de perduda Espanya" (*Memorial dels fonaments y motius ab los quals se prova his justifica que la nominació y deputació de Lloctinent General per a exercir jurisdicció en lo Principat de Catalunya, Comtats de Rosselló y Cerdanya no té lloch abans de haver jurat sa Magestat en la Ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1622, BC, "F.Bon." 13, fols. 2v-3).

els historiadors dels segles XVI i XVII sovint creuen i consoliden certes figures i elements legendaris, com és la figura d'Otger Cataló. Evidentment, en aquest moment la història encara no s'ha independitzat plenament d'altres disciplines com la poètica, la retòrica o la narrativa⁵². Cal dir també que la defensa de la "llibertat dels catalans" es referma amb el pas de la història, i aquesta és la interpretació que se'n fa del període de la monarquia catalanoaragonesa baixmedieval. En aquest punt, segons els historiadors siscentistes, es consolida el pactisme català. Per tots aquests motius, segons els historiadors del segle XVII, cal estudiar el passat de Catalunya, i vindicar el paper que aquests han tingut al llarg de la història. En aquest marc s'inscriu, tal i com hem vist, bona part de la producció historiogràfica del sis-cents. Interessa, per tant, tot el passat català i en aquest sentit també trobem autors com Francesc de Montcada (1586-1635)⁵³ que se centren en el passat aparentment més *exòtic*: l'aventura dels catalans a Grècia. El cas de Montcada és especialment interessant, donada la seva condició d'home estrictament vinculat a la cort espanyola i escriptor i erudit. Autor, entre d'altres, de la *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos* (1623), escriu aquesta obra amb un doble objectiu: donar a conèixer un fets importants per a la història de Catalunya i vindicar la memòria de la família Montcada, que participà activament en l'expedició a l'Imperi Bizantí. L'aportació de Montcada, tradicionalment menystinguda per la crítica, tot considerant-la una "versió barroca" de la *Crònica de Ramon Muntaner*, ens aporta, però, una visió raonablement crítica del pas

50. Bosc recorda que Lluís el Píctòs fou elegit pels catalans, "y de aquí se diu amb veritat que tenim rey per elecció ab convenció y pacte" (A. BOSC, *Sunari...*, p. 162)

51. Jaume Ramon Vila, en el *Tractat d'armoria* (tom 4, fol. 38) recorda que, pel que fa a Catalunya, que "és sert que may y ha aguda república en lo món ni de present s'i troba que (...) tinga tanta exempció y llibertat".

52. Així, Cristòfor Despuig no entén perquè Zurita no accepta la llegenda d'Otger Cataló, ja que aquesta no dóna "deslustre a Catalunya": E. DURAN, "Renaixement i Barroc...", p. 139.

53. La dimensió cultural i historiogràfica de Montcada ha estat relativament poc estudiada. Vegeu, sobretot, la introducció de l'edició de l'*Expedición...* publicada per l'editorial Espasa-Calpe (Madrid, 1969, p. VII-XXXVII), a càrrec de Samuel Gili Gaya; T. COLOM DE BOTERBERGE, *El escritor Don Francisco de Montcada, diplomático en Alemania y Flandes*. Tesi doctoral. 2 vols. Barcelona, 1976; X. BARÓ I QUERALT, "La presència...", pp. 475-482; A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics...*, p. 74 i ss.; J. SIMON, "Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos de Francisco de Montcada: fuentes bizantinas", *Erytheia. Revista de Estudios Bizantinos y Neogriegos* 15 (1994), pp. 95-104; X. BARÓ I QUERALT, "Concepció i funció social de la història segons Esteve de Corbera i Francesc de Montcada", *Pedralbes* 23 (2003), en presència.

pels catalans a Grècia. Montcada coneix i cita els autors bizantins que tractaren el tema (bàsicament Paquimeres i Gregoràs) i creiem, sense cap mena de dubte, que la seva biografia i aportació historiogràfica mereixerien més atenció per part dels historiadors actuals⁵⁴.

3.3. Legitimació lingüísticocultural dels privilegis

En aquest apartat no pretenem dur a terme un estudi de la història de la llengua catalana en el segle XVII, ni tampoc d'estudiar el denominat "conflicte" entre català i castellà en l'Època Moderna.

Es tracta de veure com la llengua és valorada per alguns autors del segle XVII per tal de justificar una sèrie de privilegis i un tracte específic per part de la Monarquia Hispànica.

Precisament per això, val la pena tenir present, segons el nostre punt de vista, una sèrie de qüestions preliminars:

Cal fugir, segons la meua opinió, del debat polític presentista i centrar-se, fins al punt en què sigui possible, en la consulta de les fonts, sense fer-ne lectures presentistes, anacròniques o polititzades. Dit això, cal tenir present, com ja és ben sabut, que els termes que utilitzem en l'actualitat no tenien el mateix sentit en l'Època Moderna. En aquest sentit, la relació entre l'estudi de la història i el de la semàntica pot ajudar a (re)plantejar temes i qüestions que a primera vista serien tan clars com inexactes⁵⁵. Conceptes com "pàtria", "nació" o "país" han variat el seu significat, així com les diverses nominacions que rep el terme "Catalunya" al llarg de l'Època Moderna⁵⁶. Per últim, és important tornar a recordar que la idea de "nació" en el sentit que es dóna avui en dia, no neix fins després de la Revolució Francesa. Fetes aquestes dues observacions preliminars, sembla evident per bona part de la historiografia actual que Catalunya tenia uns índexs

54. J. CEPEDA ADÁN, "La Historiografía", a *Historia de la Cultura Española Ramón Menéndez Pidal: El Siglo del Quijote (1580-1680)*. Vol. I, Madrid, 1996, pp. 796-797; A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics...*, p. 74 i ss.; X.BARÓ I QUERALT, "Constantinopla y Grecia en la memoria histórica de los catalanes: Don Francisco Montcada, un historiador del siglo XVII", *IX Encuentro Científico sobre Grecia: Constantinopla, 550 años desde su caída* (Granada, 4-6 diciembre 2003), en prensa.

55. Cfr. R. ROBIN, *Histoire et linguistique*. París, 1973.

56. Vegeu M. BAJET; E. MERCADÉ, "Diverses nominacions per a Catalunya en el Dietari del Antich Consell Barceloní: 1576-1585 i 1668-1677", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 9 (1989), pp. 201-215; F. DURAN, "Patriotisme i mil·lenarisme al segle XVI", *Recerques* 32 (1995), pp. 7-18.

d'alfabetització minsos, com la resta de territoris europeus de l'època⁵⁷ i que el castellà només era conegut per alguns sectors de la noblesa i l'alt clergat català⁵⁸. El català, al llarg de l'Època Moderna, no té només com a "rival" la llengua castellana, sinó que també ha de "compatir", en altres registres, amb el llatí o l'italià⁵⁹. D'altra banda, el castellà és considerat un idioma de major difusió que el català. Aquest fet és assumit de diferent manera: amb entusiasme (Alexandre Ros⁶⁰), resignació (Andreu Bosc⁶¹, Martí Viladamor⁶²), amb esperit diguem-ne utilitari (Feliu de la Penya⁶³), amb clar recel (Pere Gil⁶⁴) o, també, amb esperit canviant, del recel a la naturalitat (Jeroni Pujades⁶⁵). Aquest fet

57. Cfr. A. PETRUCCI (ed), *Libros, editores y público en la Europa Moderna*, València, 1990; M. PEÑA, *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas*. Lleida, 1996.

58. Cfr. J.M. NADAL, "El català en els segles XVI i XVII", *L'Avenç* 100 (1987), pp. 24-30; M. SEGARRA, "El conflicte lingüístic català-castellà als segles XVI i XVII", *Història de la cultura catalana*. Vol II. Barcelona, 1997, pp.169-192; M. PEÑA, *El Laberinto de los libros: historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, Madrid, 1997.

59. A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics...*, p. 101 i ss.

60. J. GÓMEZ ADRÍN (Pseudònim d'Alexandre Ros), *Memorial en defensa de la lengua castellana para que se predique en ella en Cataluña* (1636?): "esta lengua [la castellana] substancialmente es una en toda España, aunque tiene diferencias accidentales en diversas provincias". Citat a: M. SEGARRA, "El conflicte lingüístic...", p. 175.

61. A. BOSCH, *Sumari, Índex...*, (1628), també legitima l'ús de la llengua catalana: "aguere fet cosa molt condemnada si agués escrit aquest llibre ab altra llengua que la natural". Citat a: M. SEGARRA, "El conflicte lingüístic...", p. 179.

62. X. TORRES (Ed.), *Escrits polítics...*, p. 31-32 : "Y para que lo afectado de éste supla la sencillez del catalán idioma, evocando su universal jurisdicción al más desabrido pecho, dexo industrioso por remissa la lengua de mi querida nación y hurto lícitamente al enemigo la suya".

63. Vegu l'apartat 2.3

64. P. GIL, *Menyspreu del món*. En el pròleg opta per escriure el llibre en llengua catalana perquè la castellana "a penes és ben entesa de la gent comuna i plebeia". Citat a: M.SEGARRA, "El conflicte lingüístic...", p. 185. D'altra banda, en l'obra catequètica *Modo de ben morir* afirma: "per ser esta llengua la mia natural y per fer aquest bé a la nació cathalana". Altres autors secundaris com Jeroni Taix, en el *Llibre dels Miracles de Nostra Senyora del Roser* (Barcelona, 1597) afirmen que "pareixia que feyha injuria als meus Cathalans y a la mia llengua, he volgut pendrer aquest treball de fer-lo en llengua Cathalana". També Pere Nicolau, catedràtic de la Universitat de Perpinyà, en el prefaci del *Llibre y declaració dels noms, virtuts, perfeccions, gràcies, títols, excel·lencies y grandezas de la sempre Santa y Verge Maria Mare de Déu* (1630) afirma "aver escrit aquest llibre en la nostra pròpia i natural me ha obligat lo que dec a una nació, pàtria y parròquia". Altres religiosos, com el carmelita de Perpinyà Josep Elías Estrugós (*Fènix Català...*1644) lamenten que "axí per falta de estudi si a pochos que sàpian parlar català y menos escriure".

65. Aquest, en el pròleg a la *Crònica Universal del Principat de Catalunya* (1609) considerava que era "ingrat à la Patria i a la nació dexant la propia per altra llengua", però també dedica poemes en

planteja una realitat dual: per als llibres escrits amb la intenció que fossin llegits més enllà de Catalunya, sovint s'emprarà el castellà, mentre que es planteja el debat sobre l'ús del català en les obres d'àmbit estrictament català, ja sigui perquè el castellà no és prou conegut per la població catalana (cas de la literatura religiosa) o per un sentiment d'afirmació en voler escriure en la pròpia llengua. És interessant destacar el testimoni aportat per un pamflet anònim escrit en ple conflicte del 1640⁶⁶ on podem llegir:

“Te escribo esta pequeña relación en lengua castellana que tantos millares de razones tienes para aborrecer a los naturales que la hablan pero como sospecho que negocio de nuevas corre por diversas partes del mundo, y por todo él se habla agorra de las guerras de nuestra patria oprimida injustamente de castellanos [...] Por si acaso llegare a estampa y corre por algunas provincias [...] como la lengua castellana corre más que la nuestra por el mundo, para que todo él se entienda qual crueles, bárbaros y fementidos son nuestros enemigos los castellanos, hago esta relación en castellano”⁶⁷.

Així, aquest podria ser el panorama general, que es veu alterat en moments de conflicte. En la Guerra dels Segadors, per exemple, hi ha autors que fan una lectura més “polititzada” i ideològica de la llengua⁶⁸. En qualsevol cas, sembla evident que no es pot parlar d'una posició única a Catalunya pel que fa a l'ús i prestigi de la llengua catalana. Aquests posicionaments diversos es perceben nítidament en la historiografia actual (recordar, a tall d'exemple el posicionament gairebé antagònic d'autors com Modest Prats o Mila Segarra en front d'Elliott). Certament, cal relacionar aquests fets amb la “decadència” viscuda per la literatura catalana en aquest període. Albert Rossich argumenta que no es pot parlar

castellà als ducs de Cardona (J.M.NADAL, “El català...”, p. 29). Un darrer estat de la qüestió sobre Pujades: J.S. AMELANG, “The mental world of Jeroni Pujades”, R.L. KAGAN, G. PARKER, *Spain, Europe and the Atlantic world. Essays in honour of John E. Elliott*. Cambridge, 1995, pp. 211-226.

66. *Relación muy verdadera de las trayciones y crueldades con que el Conde de San Guín y sus soldados entraron y saquearon la villa de Arnes, 1642, BC, F. Bon 5973, fol 1-1v.*

67. Citat a: A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics...*, p. 106.

68. Cfr. M. SEGARRA, “El conflicte lingüístic...”, p. 174 i ss.

de decadència. La tesi de Rossich és clara i presenta novetats interpretatives en front d'altres plantejaments més tradicionals com els de Riquer i Comas⁶⁹: el català davallà en el moment en què assumí el model literari castellà barroc, que no s'ajustava al model català (més clar, sense artificis)⁷⁰. En aquest sentit, és interessant recordar la dicotomia argumentada per J.M.Nadal (el català és usat per llibres de temàtica real i quotidiana; mentre que el castellà ho és per llibres de caire més intel·lectual)⁷¹. Tot i així, s'han de recordar aportacions de literats com Francesc Fontanella que en obres com *Amor, Finesa y Porfía* (1640) tracta de demostrar que el català pot ésser també llengua de registre culte i teatral.

En definitiva, sembla clar, segons l'opinió d'autors com A.Rafanell que els catalans del sis-cents copsaven que la seva llengua era diferent a la dels castellans⁷², i que aquesta gaudia de més prestigi davant els alts estaments i la Monarquia. Davant d'aquesta realitat, com hem vist, hi ha posicionaments diversos i fins i tot antagonics⁷³, però es pot apreciar que l'afany de difondre els esdeveniments comporta el canvi de llengua en alguns casos sense contemplacions, i fins i tot, com en el cas de Francesc Martí Viladamor, reconeixent que és la llengua de l'enemic.

4. CONCLUSIONS

Aquí finalitza el nostre estudi, al llarg del qual hem tractat d'esbrinar com legitimaren alguns historiadors del segle XVII (en especial FelIU de la Penya) els privilegis dels catalans. Aquest fet es produí, segons la nostra

69. M. RIQUER, A. COMAS, J. MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. IV, Barcelona, 1985 (4a ed), pp. 434-518; A. COMAS, "La cultura catalana en la època del Barroco", *Historia de la Cultura Española Ramón Menéndez Pidal: El Siglo del Quijote (1580-1680)*. Vol. II, Madrid, 1996, pp. 513-576.

70. A. ROSSICH, "La literatura catalana del Renaixement a la Renaixença", *Revista de Catalunya* 71 (1993), pp. 125-139; "La literatura (1516-1716)", *Història de la Cultura Catalana*. Vol II. Barcelona, 1997, esp. pp. 163-166.

71. J.M. NADAL, "El català...", p. 30.

72. A. RAFANELL, "Notes sobre la interferència lingüística", *El barroc català. Actes de les Jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*. Barcelona, 1987, p. 630.

73 Aquest debat es féu també palpable en l'àmbit de la difusió de la doctrina catòlica. Com és ben sabut, mentre el baix clergat seguí utilitzant la llengua catalana, l'alt clergat, determinats ordes religiosos i la Inquisició, sovint amb membres no catalans, optaren per la castellana.

opinió, fent referència a tres elements fonamentals: la religió, la lectura del passat i la cultura. Pel que fa a la religió, no és ni novedós ni excepcional que s'apel·li a la catolicitat dels catalans (com ho fan d'altres pobles en l'Època Moderna), i s'ha de dir que aquests ho fan apel·lant a esdeveniments certs (presència de la religió cristiana en el Baix Imperi, expulsió dels musulmans, instauració de la primera Inquisició a la Península) o llegendaris (presència de l'apòstol Jaume, presència de catalans en la crucifixió de Crist). En aquest punt és evident l'absència de més crítica i rigor per part d'autors com Feliu de la Peña. Pel que fa a la lectura del passat, sobresurten com a gestes dignes de menció l'expulsió dels musulmans, l'establiment d'una dinastia que sempre va pactar (i no imposar) el seu poder i l'expansió heroica dels catalans per la resta de la Península i el Mediterrani. Els historiadors del segle XVII vindiquen el passat català, i ho fan en un moment en què el predomini (polític, cultural i demogràfic, entre d'altres) de la Corona de Castella és abrumador. En darrer terme, la legitimació cultural està estretament lligada a qüestions lingüístiques i literàries. En aquest punt, com hem vist, no hi ha acord ni entre la historiografia del segle XVII ni entre l'actual. Aquest desacord mostra fins a quin punt les problemàtiques de la societat del segle XVII han arribat, si bé amb lògiques i evidents diferències de context, fins a l'actualitat. Es percep, això sí, que alguns autors del XVII defensen i legitimen l'ús del català en un moment en què altres catalans (Alexandre Ros, per exemple) consideren que tots els súbdits han d'usar la llengua del monarca (i aquesta, evidentment, és la castellana).

D'altra banda, cal recordar-ho, la historiografia és filla de la història. Els diferents esdeveniments del segle XVII a Catalunya configuren, a la vegada, diversos discursos polítics i històrics per tal de legitimar els privilegis. Així, a grans trets, hem pogut distingir dues grans situacions, marcades per l'existència (o no) de conflictes amb la Monarquia Hispànica. Així, l'obra de Montcada i el *Fénix de Cataluña* de Feliu de la Peña mostren un discurs possibilista i pactista: els autors exposen els elements que, segons el seu parer, legitimen els privilegis. D'altra banda, els textos de Martí Viladamor o els *Anales de Cataluña* de Feliu de la Peña són fruit i testimoni d'una època de conflicte. El llenguatge esdevé més violent, i la legitimació sovint és exposada com un dret (gairebé com una exigència) al qual no es pot renunciar. Evidentment, la Guerra dels Segadors i la de Successió intensifiquen el nivell del discurs dels autors catalans.